

**Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

ДОГОВІР ЯК УНІВЕРСАЛЬНА ФОРМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті академіка Національної академії
правових наук України, заслуженого діяча науки і
техніки України, доктора юридичних наук, професора
Володимира Васильовича Луця
(1933-2021)

(м. Івано-Франківськ, 5 квітня 2024 р.).

Івано-Франківськ – 2024

Зозуляк Ольга Ігорівна

*доктор юридичних наук, професор, головний
науковий співробітник Лабораторії
корпоративного права імені академіка
Володимира Луця Науково-дослідного
інституту приватного права і
підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака
НАПрН України*

ВИКОРИСТАННЯ ДОГОВОРУ ЕСКРОУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ВИКУПУ АКЦІЙ НА ВИМОГУ АКЦІОНЕРА, ЯКИЙ ВОЛОДІЄ КОНТРОЛЬНИМ ДОМІНУЮЧИМ ПАКЕТОМ АКЦІЙ

Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) є відносно новим інститутом цивільного права, оскільки набув законодавчого закріплення з прийняттям у 2017 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» № 1983-VIII. Варто також наголосити, що у 2022 р. прийнято нову редакцію Закону України «Про акціонерні товариства», яким регулюється використання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) при процедурі сквіз-ауту, що зумовлює необхідність детального аналізу вказаного питання. Вивчаючи дане питання, провідні фахівці у цій сфері зазначають ряд переваг із запровадження процедури сквіз-ауту для сфери корпоративного права. Зокрема, такими є спрощення корпоративного управління [1, с. 255], зниження ризику рейдерського захоплення [2], скасування витрат на зв'язок із учасниками товариства [3], зменшення випадків фрірайдерства [4].

Оскільки предметом дослідження є застосування договору рахунку умовного зберігання під час процедури обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, то слід також звернутися до Закону України «Про акціонерні товариства», який визначає саме процедуру сквіз-ауту та особливості застосування договору ескроу під час вказаної процедури. Так, зокрема, ст. 95 згаданого Закону містить положення «про обов'язковість здійснення повідомлення про набуття права власності на домінуючий контрольний пакет акцій, строки і вимоги до такого повідомлення, обов'язкові дії, які повинно здійснити товариство після отримання повідомлення, вимоги щодо ціни акцій, щодо публічної безвідкличної вимоги, порядок сплати ціни акцій заявником, обов'язки Центрального депозитарію цінних паперів та інші процедурні питання щодо сквіз-ауту» [5].

Слід зазначити, що окремі питання використання договору ескроу під час процедури обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій регулюються також підзаконними нормативно-правовими актами. Йдеться,

зокрема, про Інструкцію про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, яка затверджена Постановою Правління Національного банку України у липні 2022 р., в межах якої визначено механізм відкриття та закриття відповідного рахунка [6]. Так, підставою для відкриття такого рахунка є звернення суб'єкта до банку із заявою про відкриття рахунку та іншими необхідними документами, що визначені Інструкцією, а для закриття – припинення чи розірвання договору або обставини, що прописані в самому договорі. При цьому рахунок повинен бути відкритий заявником публічної безвідкличної вимоги не пізніше дати надсилання такої вимоги, однак внесення коштів одночасно із такою вимогою – не є обов'язковим [6]. Після переказу коштів на відкритий у встановленому порядку рахунок, заявник надає необхідну інформацію товариству, яке потім повідомляє Центральний депозитарій, який протягом 3 робочих днів після отримання інформації від товариства знімає раніше встановлені обмеження і організовує переведення прав на відповідні акції з рахунків власників депозитарних установ на рахунок заявника вимоги. Як впливає з положень чинного законодавства, строк, протягом якого банк, в якому відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), зобов'язаний здійснювати відповідні виплати, становить 5 років. Отримувачі коштів з рахунку ескроу, які мають на це право, можуть отримати їх на вказані ними рахунки у банках або державних установах, де відповідно до закону є рахунки для сплати податків і зборів, або ж отримати готівкою, для цього їм потрібно звернутися до банку, в якому відкритий рахунок [6]. Процедура, описана вище є досить поширеною, адже, як впливає з даних Національного депозитарію України, станом на листопад 2023 року було проведено близько 420 процедур сквіз-ауту [7].

У контексті наведеного варто зазначити, що банк також має право відмовити у перерахунку коштів, зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 1076-3 ЦК України, у разі, якщо вважає, що надані документи не відповідають умовам договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за зовнішніми ознаками або іншим вимогам, встановленим договором рахунка умовного зберігання (ескроу). Показовим у цьому випадку є рішення Господарського суду міста Києва від 28.07.2021 р. у справі № 910/8329/21 [8]. Так, позивачу було відмовлено у виплаті відповідної суми коштів з мотивів того, що він не надав банку додаткових документів, які підтверджують зміну (внесення) даних в реєстрі акціонерів, або отримання банком від емітента офіційного листа щодо уточнення даних бенефіціара у реєстрі. Суд встановив, що позивач правомірно, у відповідності до закону набув право вимоги до ПАТ «Комерційний банк «Акордбанк» щодо виплати грошових коштів у розмірі 68 480, 00 грн з рахунку умовного зберігання ескроу. Верховний Суд зробив правильний висновок, відповідно до якого, «оскільки позивач придбав право вимоги на торгах, то він не міг бути акціонером товариства, а, отже, не мав бути внесений до реєстру акціонерів. Одночасно придбане право вимоги надавало йому право на відповідний перерахунок коштів, а відмову відповідача (банку) у перерахуванні коштів на користь позивача слід вважати порушенням його права власності»

[8]. Попри позитивну оцінку вказаної правової позиції, слід наголосити на потребі розширення переліку підстав та документів, на підставі яких банк має право здійснювати з рахунку умовного зберігання ескроу, адже проблема, яка виникла якраз полягала у вказаному. Наведене дозволяє зробити висновок щодо потреби подальшого удосконалення саме процедурних моментів при здійсненні банківських виплат у досліджуваних правовідносинах, зокрема, в частині законодавчого розширення переліку підстав, за якими можуть бути перераховані кошти особі, яка, наприклад, не є акціонером, проте придбала право вимоги, у зв'язку з чим має право на виплати за договором ескроу.

Незважаючи на законодавче регулювання питання застосування договору ескроу при процедурі сквіз-ауту, слід вказати, що окремі з його положень є суперечливими та неоднозначними. Це передусім стосується чіткості визначення сторін договору та питань обсягу їх залученості до взаємодії між собою у вказаній процедурі. Так, зокрема, щодо сторін договору, то ними відповідно до положень чинного цивільного законодавства виступають володілець рахунку, бенефіціар та банк. У цивілістичній літературі уже характеризувались вимоги до даних суб'єктів, зокрема, вказувалось на те, що володільцем рахунку є клієнт банку, яким може бути дієздатна особа, що досягла чотирнадцятирічного віку; бенефіціаром слід вважати будь-яку фізичну особу, при цьому спеціальних вимог до такої особи законодавство не містить [9, с. 40]. Одночасно, характеризуючи сторони вказаного договору, варто погодитись із слушною позицією, яка висловлюється фахівцями щодо змішування понять «володілець рахунку (ескроу-агент)» та «особи, яка здійснює перерахування коштів на такий рахунок (депонента коштів)» [10], що, вважаємо, потребує чіткої визначеності та подальшого законодавчого розмежування.

У контексті процедури сквіз-аут, особливістю договору рахунка ескроу є обмежена активна участь бенефіціара у взаємодії з іншими сторонами. Це, як наголошує професор О. С. Яворська, обумовлено правовою природою процедури сквіз-аут, та, за загальним правилом, її примусовим характером. Досліджувана процедура цілком може відбутися навіть за умови повної відмови бенефіціара від будь-якої форми участі в ній, зокрема, відмови від звернення до банку для отримання належних йому за акції коштів [1, с. 257]. З такою позицією щодо впливу правової природи процедури сквіз-аут на залученість бенефіціара до її участі абсолютно погоджуємось.

Ще однією проблемою, яка потребує аналізу, виступає строк, протягом якого заявник зобов'язаний внести кошти на рахунок умовного зберігання (ескроу). Загалом законодавець розмежовує моменти відкриття рахунка умовного зберігання (ескроу) у процедурі сквіз-аут та внесення коштів на нього (ст. 95 та 96 Закону України «Про акціонерні товариства»). Однак, як наголошують фахівці, «строк, протягом якого заявник зобов'язаний внести кошти на рахунок умовного зберігання визначений у Законі доволі розмито, що дозволяє зробити помилкове припущення, за яким гроші потрібно внести на рахунок ескроу після надіслання інформації, яка визначена відповідними

статтями Закону, а от їх зарахування відбудеться після спливу 20-ти робочих днів, відведених на подання конкуруючої вимоги» [9, с. 42]. З метою уникнення різного тлумачення положень закону пропонується замінити термін «зарахування» на термін «внесення» коштів [9, с. 42], з чим, вважаємо, є сенс погодитись.

Підсумовуючи усе вищенаведене слід наголосити, що договір рахунка умовного зберігання (ескроу) є відносно новим, однак ефективним інститутом цивільного права, оскільки дозволяє проводити розрахунки між суб'єктами за допомогою третьої незалежної сторони. Маючи відповідні переваги, вказана договірна конструкція застосовується також у сфері корпоративного права, зокрема, при здійсненні процедури сквіз-аут. Використання рахунка ескроу у процедурі обов'язкового викупу акцій на вимогу акціонера, який володіє домінуючим контрольним пакетом акцій, обумовлено також необхідністю забезпечення виконання права на викуп акцій домінуючим акціонером, при цьому не обмежуючи права міноритарних акціонерів на отримання виплат за їх акції.

Попри позитивні тенденції щодо використання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) під час здійснення процедури обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу особи, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій, даний механізм має все ж певні недоліки, які потребують відповідних доопрацювань, зокрема, в частині регламентації участі бенефіціара як сторони цього договору, удосконалення регламентації строків внесення та зарахування коштів на рахунок. Окремо слід вказати на необхідності удосконалення саме процедурних моментів при здійсненні банківських виплат у досліджуваних правовідносинах, зокрема, в частині законодавчого розширення переліку підстав, за якими можуть бути перераховані кошти особі, яка не є бенефіціаром за договором ескроу.

Подальше вивчення вказаної договірної конструкції у прив'язці з процедурою сквіз-аут, формування відповідних пропозицій щодо удосконалення цього інституту, дасть змогу ефективніше застосовувати ескроу при здійсненні процедури сквіз-аут, що зменшить випадки неоднозначного тлумачення норм права, а також призведе до усталення судової практики у цій сфері.

1. Яворська О. С. *Практика застосування процедури сквіз-аут та її вплив на впровадження рахунку умовного зберігання (ескроу) як нового виду банківських рахунків в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія ПРАВО. 2023. Випуск 80, ч. 1. С. 253-258.*
2. Папаїка А. *Удосконалення корпоративного законодавства – одне з головних завдань, яке поставила перед собою НКЦПФР на цей рік. Юридична газета. 2014. № 9-10. С. 30–31. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/cinni-paperi-ta-fondoviy-rinok/udoskonalennyakorporativnogo-zakonodavstva--odne-z-golovnih-zavdan-yake-postavila-pered-soboyu-nkcp.html>.*
3. Бігняк О. В. *Запровадження процедур «сквіз-аут» та «селл-аут» в корпоративному законодавстві України. Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп.*

- ред. Г.О. Ульянова. Одеса: 2019. Т. 1. С. 371–374. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21144>.
4. Посикалюк О.О. Механізм примусового продажу акцій Squeeze-Out: досвід ЄС та перспективи впровадження в законодавство України. Проблеми модернізації приватного права в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць / за заг. ред. Ю.В. Білоусова; Київ–Хмельницький, 2015. С. 94–102. URL: http://old.univer.km.ua/statti/posikalyuk_o.o._mehanizm_primusovogo_produzhu_aktisy_squeeze-out_dosvid_es_ta_perspektivi_vprovadzhennya_v_zakonodavstvo_ukrayini_14.pdf
  5. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text/>
  6. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, затв. Постановою Правління Національного банку України від 29.07.2022 р. № 162. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29072022_162.
  7. Squeeze-out: копії публічних безвідкличних вимог. Фондовий вісник НДУ. URL: <https://www.csd.ua/squeeze-out-kopiyi-publichnyh-bezvidklychnyh-vumog/>.
  8. Єдиний державний реєстр судових рішень. Справа № 910/8329/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98970475>
  9. Шпуганич І. Роль договору рахунка умовного зберігання (ескроу) у процедурі сквіз-аут. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2023. Вип. 75, ч. 2. С. 39-43.
  10. Олійник П. За принципом ескроу. Юридична газета online. 2017. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/za-principom-eskrou-.html>.

Коссак Володимир Михайлович

доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету Львівського
національного університету імені Івана
Франка

НОВЕЛІЗАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН З ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Договір укладається рівноправними суб'єктами і направлений на взаємне задоволення їх потреб за рахунок один одного. Оскільки однією з необхідних ознак будь-якої домовленості є відсутність можливості у кожної із сторін нав'язувати іншій свої умови, укладення договору можливе виключно у випадку, коли кожен з контрагентів вважає договірні умови справедливими для себе. У цьому розумінні договір виступає засобом правового регулювання поведінки сторін у цивільно-правових зобов'язаннях, адже в договірних умовах закріплюється воля сторін, відповідно такі умови стають для контрагентів на одному рівні з диспозитивними законодавчими положеннями.